

хавфсизлик ва барқарорлик тизими издан чиқмоқда. Глобаллашув жараёнининг тобора шиддатли тус олиши нафақат инсоният имкониятларини кенгайтирмоқда, балки зиддиятларнинг кескинлашуви, ривожланган ва қолқоқ давлатлар ўртасидаги тафовутнинг ўсишига олиб келмоқда. Бунинг оқибатида тинчлик ва барқарорликка раҳна солаётган, моҳияти ва қўламага қўра трансмиллий хусусиятга эга турли хатти-ҳаракатлар содир этилмоқда.<sup>69</sup>

Маънавий хавфсизлик маданияти хавфсизлик тизимининг муҳим элементларидан бири сифатида жамият аъзолари томонидан англаб етилиши давлат яхлитлигини, суверен мустақиллигини мустаҳкамловчи, ижтимоий-иқтисодий имкониятларини рўёбга чиқаришга, барқарор ривожини таъминлашга хизмат қилувчи омиллардан ҳисобланади. Маънавий хавфсизлик тизими миллат руҳияти, салоҳияти, иродасини ифода қилиб, унинг маданияти, тарихи, ўзбек давлатчилиги асослари тўғрисидаги тушунча ва қадриятлар тасаввурни йиғиндир. Маънавий хавфсизлик масаласи миллатнинг мавжудлигини белгилувчи вазифалар қаторига киради. У ахлоқий қадриятлар орқали жамият ва унинг маданиятини сақлашга қаратилган яхлит ижтимоий тизимлар фаолиятини ифода қилади.

Ислом Каримов: “Бинобарин, маънавиятга қарши қаратилган ҳар қандай таҳдид ўз-ўзидан мамлакат хавфсизлигини, унинг миллий манфаатларини, соғлом авлод келажагини таъминлаш йўлидаги жиддий хатарлардан бирига айланиши ва охир-оқибатда, жамиятнинг инкирозга олиб келиши мумкин”<sup>70</sup>, - дея таъкидлагандилар. Дарҳақиқат, маънавий-маърифий муаммоларни миллий хавфсизлик доирасида англаш мазкур масала ҳақида кишида аниқ тасаввур уйғотади.

“Жамиятнинг соғломлаштириш ва маънавий қадриятлар аҳамиятини тиклашнинг самарали ва истиқболли имкониятларини очади. Яъни, миллийхавфсизлик жамият ва шахс манфаатларини уйғунлаштиришга, химоя қилишга қаратилган. Барқарор ижтимоий тизим биринчи қалда муносиб турмушни таъминлашга қаратилган инсон манфаати химояси масаласини ҳуқуқий мезонларини такомиллаштириб беришни тақозо этади. Бу ўз ўрнида, инсонни ижтимоий ҳаётнинг фаол эштирокчисига, айти пайтда, маънавий-ахлоқий қадриятларнинг ташаббусқори ва химоячисига айлантиради.”<sup>71</sup> - дейди Т.Алимардонов ўзининг “Эркинлик руҳи” асарида.

Хулоса қилиб айтганда, маънавий хавфсизликни таъминлаш иқтисодий ўсишга, сиёсий барқарорликни таъминлашга қолдир ва соғлом жамиятнинг пайдо бўлишидир. Шунингдек, ижтимоий қатламларнинг маданий алоқалари ва муносабатларини миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида шакллантириш ва ривожлантириш демократик ва сиёсий институтларнинг фаолияти тизимли йўлга қўйилганлиги билан боғлиқ. Жамиятнинг маънавий хавфсизлиги тарихий қадриятларнинг ҳаётийлиги, жамият ижтимоий қатламлари ўртасида белгиланган мақсад ва манфаатларнинг мос келиши, аҳоли манфаатларига

<sup>69</sup> Мирзиёев Ш.М. ИХТ ТИВКнинг 43-сессияси. Т.: 2016 йил 18 октябрь.

<sup>70</sup> Каримов И.А. Юсуф маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2008. – Б 12.

<sup>71</sup> Алимардонов Т.Т. Эркинлик руҳи. – Т.: Nishon-Noshir, 2015. – Б- 140.

қаратилган реал ижтимоий лойиҳаларнинг мавжудлиги билан мустаҳкамланади. Айти пайтда маънавий хавфсизлик нафақат моддий ва ижтимоий шарт-шароитлар ҳосиласи, балки шахннинг камол топиши, ўзлигини англаш даражаси, жамиятда ўз салоҳиятларини рўёбга чиқара олиш имкониятларидир.

## АХБОРОТ АСРИДА МАФКУРА МУАММОЛАРИ: МУЛОҚОТЛАРДА МУРОЖААТНИНГ ЎРНИ

М.САИДОВА,  
ЎзДЖТУ ўқитувчиси

Ойлада фарзанд туғилса, унга чиройли ва яхши исм танлаш масаласи кўндаланг қўйилади. Бундай шарафли ишни оиланинг кексалари хал этиши оила инноклигига кўрк бағишлайди. Номлаш, исмлаш масаласига илмий жиҳатдан ёндошадиган бўлсак, баъзи тилшунослар атоқли отларни, яъни исмларни кишиларнинг атамаси, номи аниқроғи этикеткаси, деган фикрни илгари сурадилар. Уларнинг фикрича, исмлар мустақил лисоний мазмунга эга бўлмаган апеллатив лексикадан ясалган турдош сўзлардан иборатдир. Масалан, Дилмурод – “дил” ва “мурод”; Гулчехра – “гул” ва “чехра” ва ҳ.к.

Бир гуруҳ тилшуносларнинг фикрича, исмлар маъноси жиҳатдан асос бўлган сабаб ёки ҳолатнинг моҳиятидан иборат апеллатив сўзнинг мазмундан келиб чиқади. Яъни, исмлар маъносиз сўзлардан иборат, деган фикрни инкор этадилар. Масалан, Турсуной “турсин” феълидан келиб чиққан бўлиб, маъноси жиҳатдан “яшасин, умри узок бўлсин” деган ниятларда гўдакка ушбу исм берилади. Шунинг учун атоқли отларни илмий жиҳатдан этнографик маъно ва мазмунга эга сўзлардан ташкил топгани инкор этиб бўлмас далилдир. Зеро, номшуносликка оид бўлган бир қатор қадимий рисоаларни илмий ўрганиш самараси башарият тарихини ойдинлаштиради.

Хусусан, Мирзо Улуғбекнинг “Тарих-и арбаъ улус” асарида Одамнинг яратилиши ва унга ном берилиши ҳақида шундай дейилган: “Салафларнинг китобларида батафсил қайд этилганки, тарих аҳли ёздиларки, халқ қилинган қуни Одам алайҳиссалом ердан булутларгача кўтарилдилар. Айтишларича, Одам алайҳиссаломнинг камтарин қуяси Абулбашар шариф лақаби Сафиоллохдир. Шунинг учун Одам дейилганки, муборақ жисмлари ер юзасидан олиб (адими замин) яратилган. Шу сабабли унга Одам деб исм қўйилди”.

Шунингдек, асар давомида Одам сўзининг луғавий маънолари санаб ўтилган. Ушбу асарнинг талқини шундан иборатки, исм маъноси ва мазмуни жиҳатдан тамаддун сир-синаотларидан воқиф этувчи восита сифатида намоён бўлади. Исм бу ота-она, буви-буваларнинг келажак наслига билдирган нияти, орзу-умидларини ифода этиб, истикболни белгилаб берувчи қадриятдир. Шунинг учун одамларга нисбатан уларнинг тўлиқ исм-шарифи билан муурожаат этиш ҳурмат билдиришнинг қадимий ва ҳеч қачон эскирмайдиган удуми бўлиб қолаверади. Замонавий глобаллашув жараёни минтақалараро

чегара билмас умумбашарий тамойилларни жорий этмоқда. Хусусан, халқаро алоқаларда мулоқот мезонлари юзага келиб, жамият турмушига ўз таъсирини ўтказмай қўймади. Зеро, дипломатик муносабатларда бу мезонлар расмий тарзда қабул қилиниши мулоқот жараёнини муқобиллаштириб, турли ирқка, миллатларга мансуб кишилар ўртасидаги табақаланишни олдини олади.

Оила даврасида қўлланиши мумкин бўлган лада, ойи, ака, опа, почта, тоға, амаки, хола каби ўзбекона атамаларнинг қадрияти қанчалик қадим бўлмасин, улар ўз ўрни ва жойига эга. Исмларга бу атамаларни қўшиб мурожаат этиш кишиларни бир-бирига илик муносабатини, яқинлигини оштиради. Аммо, идора, корхона ва ташкилотларда жамоа аъзолари ўртасидаги ўзаро мулоқотлар бирмунча расмий мурожаатларни тақозо этади. Бу ўз навбатида бошлик ва ходим сифатида хизматчилар ўртасида табақаланишни чеклайди. Кишилар ўртасида расмий мурожаат тартиби ҳарбий хизмат тизимида қатъий талаблар асосида ташкил этилган-ки, бу хизматчилар муносабатида субординация, яъни ўзаро хурматни сақлаш мезонини яратган. Ҳарбий хизматчи қандай лавозимга эга бўлишидан қатъий назар унга нисбатан “ўртқ” сўзнинг қўлланиши ўзига хос ҳарбийча мулоқот тартибини ўрнатади. Масалан, ўртқ лейтенант ёки ўртқ генерал-майор.

Ҳарбий мулоқот тартиби кишилар номи билан эмас, кўпроқ ҳарбий унвони атамаси билан боғлиқлиги исм-шарифли мулоқотдан фарқланиши табиий. Ташкилот ва идораларда раҳбарларга нисбатан исм-шарифли мурожаатли мулоқот қанчалик расмий бўлмасин, бундай мулоқот тури энг муқобил усул эканлигини инкор этиш қийин. Чунки, замонавий техника асри кўп ҳолда ёшлар даври бўлиб қолмоқда. Ишлаб чиқариши юқори технологияларга боғлиқ бўлган идора ва ташкилотларда ёшларнинг раҳбарлик лавозимида фаолият юритиши мактовга сазовор жиҳат. Аммо, ёш жиҳатидан катта бўлган ходим мазкур ёш раҳбарга “Фалончижон” ёки “Фалончихон” деб эмас, исм-шарифини тўлиқ аташ билан мурожаат этиши ҳар томонлама ўринлидир.

Шунингдек, таълим даргоҳларида ўқувчи ёки талабаларнинг ўқитувчиларга нисбатан “фалончи опа” ёки “фалончи ака” деб мурожаат этишидан кўра “устоз” деб мурожаат этиши ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги мулоқотни ижобий кечишига замин ҳозирлайди. Ўқитувчилар жамоаси ўртасида бир-бирига нисбатан исм-шарифли мурожаат тартибини ўрнатилиши ҳам бугунги кун талаби. Зеро, бундай мулоқот ўқитувчилар хурматини белгилабгина қолмай, балки ўқувчилар ўртасида ўзаро табақаланиш, хусусат ва зиддиятли муносабатларнинг олдини олади.

Халқаро мезонлар талаби асосида қурилган ўзаро мулоқот жараёни турли миллатлар ҳам бўлган жамоада айниқса, самарали кечади. Шунинг учун жамоа рўйхатлари доимо ходимларнинг тўлиқ исм-шарифларидан ташкил топган бўлиши керак.

Қадим манбалардан олинган маълумотларга асослансак, исм кишининг кичик бир тарихидир. Айниқса, бугунги ахборот асримизда одамлар ўртасидаги оғзаки мулоқотлар, онлайн ёзишма ва расмий мурожаатлар жараёнида исм-шарифнинг ўрни бекиёс манба бўлиб хизмат қилади. ОАВ

тизимдаги ҳар қандай матн маълумотлари муаллиф исм-шарифи билан тасдиқланиши ўқувчининг ишончини қозонади. Сўнгги пайтда маълумот тарқатиш бўйича илғорлиқни қўлга киритган интернет сайтларида муҳбир ва журналистлар исм-шарифларининг алоҳида қайд этилиб борилиши манбанинг ишончлилик белгиси сифатида ҳам қадрланмоқда. Бу эса ўз навбатида онлайн нашрлар фаолиятида соғлом рақобатни юзага келтирди.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш жоизки, бугунги кунда исм-шариф одамнинг шахсий кичик бир тарихи бўлибгина қолмай, балки у ишончли маълумотлар манбаи сифатида ҳам катта аҳамият касб этиб бормоқда.

## ИНТЕРВЬЮДА КАХРАМОН ШАХСИНИ НАМОЁН ЭТИШДА ЖУРНАЛИСТ МАҲОРАТИ

О. ҚУЛМУРОДОВА,  
ЎзДЖТУ магистранти

Журналист амалий фаолиятда хаваскорлик даражасидан профессионаллашиб борар экан нафақат кузатувчан ижодкор сифатида шаклланади, балки жамиятнинг тўлақонли ижтимоий аъзосига айланиб боради. Айниқса, одамлар билан мулоқотда бўлгандан сўнг унинг фикрлаш қобилияти, тасаввур дунёси ҳам бойиб бораверади. Гуруҳлар ва шахслараро коммуникацияда эса журналистнинг интервью олиш малакаси ва тажрибаси ортади. “Бир ёки бир неча кишилар ўртасида мулоқот олиб бориш ҳар икки томондан ҳам фаоллиқни талаб этади. Жараёнда интервью уюштирмакчи бўлган журналист аввал мавзунини танлайдими ёки респондентиними? Бу саволга жавоб беришда ҳар иккаласи ҳам муҳим. Қимдир аввал мавзу ҳақида обдон ўйлаб, унинг дастур ва режасини пишийтиб, интервью қондициясини ишлаб чиқиб, саволларни тузиб бўлгандан кейин, унга муносиб қаҳрамон кидиради.

Қимдир аввалдан қаҳрамонининг фаолияти, ижоди, ҳаёт тарзини кузатиб юради ва мавриди келганда, унга мос мавзуда суҳбатлашади. Шу боис ҳар иккала усул ҳам нотўғри эмас. Аммо, журналистлар амалиётда кўп дуч келадиган усул ҳам бор. Бу шойилинч вазиятда, тахририятнинг ёки бош муҳаррирнинг топширигига биноан уюштириладиган интервьюдир. Бу жараёни амалга ошириш анча мураккаб бўлиб, у журналистан тез ва аниқ ҳаракат қилишни талаб этади. Берилган топширик олдиндан кузатиб юрган шахсга боғлиқ бўлса, иш осон кўчади. Аммо нотаниш бўлса, журналист тезлик билан ишга кирилиши, қаҳрамон ҳақида маълумотлар йиғиши керак. Бу жараён икки хил: оғзаки ва ҳужжатли усулда олиб борилади. Ҳужжатли усулга адабиётлар, лугатлар, энциклопедиялар, махсус талқинотлар, илмий адабиётлар, газета ва журналлар таҳамлари ва ниҳоят интернет қиради. Оғзаки усулга эса мутахассислар, воқеа-ҳодиса иштирокчилари, ҳамкасблар, ўртоқлар, қариндошлар, таниш-билишлар қиради.”<sup>72</sup>

<sup>72</sup> Мельник Г.С. Общение в журналистике: секреты мастерства. СПб. 2006. – С.56.